

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Rapport

R54:1986

**Kooperativ utveckling och lokal
strategi i Emilien**

Kenth Ottermark m fl

K/MW

INSTITUTET FÖR BYGGDOKUMENTATION
Accnr
Plac <i>Ser</i>

Byggnadsforskningsrådet

R54:1986

KOOPERATIV UTVECKLING OCH LOKAL STRATEGI
I EMILIEN

Kenth Ottermark
Roy Wallentin
Ulf Svensson
Berndt Lindholm
Örjan Ekström

Denna rapport hänför sig till forskningsanslag 841020-3
från Statens råd för byggnadsforskning till Kooperativa
Institutet, Stockholm.

REFERAT

Denna rapport är en reserapport från en studieresa i Italien för att samla erfarenheter av kooperativa organisationsformer för kommunal utveckling.

Orsaken till att vi valde att studera Kooperationen i Emilien i Italien var bl a dessa: Kooperationen har en drygt hundraårig tradition i Emilien; det första kooperativet bildades redan på 1850-talet. Kooperationen omfattar för oss ovanliga verksamhetsområden som avancerad sjukvård, forskning, byggande och förvaltning av idrottsplatser. Många arbetskooperativ har bildats och överlevt och utvecklats. Vårt syfte med resan var att studera villkor och möjligheter för kooperativ utveckling samt att få fram lärdomar som kan ge perspektiv på svenska mobiliseringsförsök.

Vi har för vår analys undersökt dels vilken lokal organisationsform som vuxit fram för att bilda och stödja kooperativa verksamhet, dels studerat relationerna mellan fackföreningar och kooperativ, dels undersökt hur kommunen fått möjlighet att stödja kooperativ uppkomst och utveckling som ett led i det kommunala samhällsbygget samt dels undersökt vilka samarbetsformer som vuxit fram mellan skilda kooperativ.

En viktig slutsats är att en framgångsrik kooperativ mobilisering måste bygga på en folklig rörelsestrategi samt att Kooperation växer fram frivilligt utifrån upplevda behov,

I Bygghörsningsrådets rapportserie redovisar forskaren sitt anslagsprojekt. Publiceringen innebär inte att rådet tagit ställning till åsikter, slutsatser och resultat.

R54:1986

ISBN 91-540-4573-8

Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm

Liber Tryck AB Stockholm 1986

INNEHÅLL

FÖRORD	5
INLEDNING	6
1 KOOPERATIONEN I EMILIEN	8
Roy Walentin	
1.1 Allmänt om kooperationen	8
1.2 Legans uppbyggnad på nationell nivå	8
1.3 Regionala lagar	8
2 NÅGRA KORTA DRAG UR KOOPERATIONENS UTVECKLING I EMILIEN	11
Kenth Ottermark	
2.1 Kooperativ uppkomst	11
2.2 Arbetskooperativen	11
2.3 Legans utveckling	12
3 KOOPERATIV FORSKNING OCH UTBILDNING VID UNIVERSITETET I BOLOGNA	15
Kenth Ottermark	
3.1 Utbildning i kooperation	15
3.2 Forskning i kooperation	15
3.3 Nya forskningslinjer	16
4 ETT TIDIGT VÄRDKOOPERATIV I BOLOGNA	18
Ulf Svensson	
4.1 Inledning	18
4.2 Hur det hela började	18
4.3 Stöd	18
4.4 Andra viktiga förhållanden för verksamhetens utveckling	19
4.5 Kooperativen som vägröjare	19
4.6 Kooperativ utbildning	20
4.7 Kooperativ utveckling	21
5 UNGDOMSKOOPERATIV	23
Roy Walentin	
5.1 Ungdomsarbetslösheten och "ungdomslagen"	23
5.2 Ungdomsarbete och ungdomskooperativ	23
5.3 Ungdomskooperativ lag	24
5.4 "Samoggia '80" - Reggio Emilia, ett ungdoms- som bildats trots stora hinder	26
6 KVARTERSRÅDEN I BOLOGNA	29
Berndt Lindholm	
6.1 Inledning	29
6.2 Historisk bakgrund till kvartersråden	29
6.3 Kvartersrådets uppgifter	29
6.4 Kvartersrådets arbetsformer	30
6.5 Medborgarcentra	30
6.6 Kanalisering av medborgarinitiativ	30
6.7 Mobilisering av lokalt arbete	31
7 PERSPEKTIV PÅ ITALIENSK KOOPERATION	33
Kenth Ottermark och Roy Walentin	
7.1 Sammanfattning av utvecklingen	33
7.2 Kritik mot Legans moderna rörelseutveckling	33

7.3	En jämförelse mellan den "traditionella" kooperationen och ungdomskooperationen inom jordbrukssektorn	34
7.4	Vårdkooperativen	35
7.5	De kommunalanställdas förbund, Funzione Pubblica	35
8	PARALLELLER OCH SVENSKA LÄRDOMAR AV ITALIEN	38
	Kentth Ottermark	
8.1	Lagmässiga förutsättningar	38
8.2	Strategi för ungdomskooperativ	38
8.3	Ny kooperation och den offentliga sektorn	40
8.4	Områden för nya studier	40
	SLUTORD	43
	BILAGA 1	44
	BILAGA 2	45
	BILAGA 3	47
	FÖRFATTARPRESANTATION	48

FÖRORD

Denna rapport är avsedd att ge en inblick i kooperativa erfarenheter från Emilien i Italien, och de lärdomar vi kan dra av dessa för svenska förhållanden.

Underlag till denna rapport består av några korta studieresor som författarna har gjort under senare år till Emilien.

I juni-juli 1984 och i mars 1985, av Roy Walentin, i oktober 1984, av Berndt Lindholm, Kenth Ottermark och Ulf Svensson samt i juli 1985, av Kenth Ottermark (och Örjan Ekström). Cecilia Hintze har fotograferat.

Vi tackar för bidrag från Statens råd för byggnadsforskning, Arbetslivscentrum, Sekretariatet för framtidsstudier, Kooperativa institutet och Sv. Kommunalarbetareförbundet.

Göteborg i oktober 1985

Kenth Ottermark

INLEDNING

Det fanns en rad orsaker till varför vi ville studera den kooperativa utvecklingen i regionen Emilien i Italien. För det första att kooperativet har en lång tradition i området som sträcker sig drygt 100 år tillbaka i tiden. För det andra att en hel region har påverkats av de kooperativa idéerna. För det tredje att många funktioner i samhället och för oss ovanliga verksamheter som avancerad sjukvård, forskning, byggande av idrottsanläggning m m handhas av kooperativ. För det fjärde att den ekonomiska krisen i Italien lett till att många nya kooperativ etablerats under de senaste 10 åren. För det femte att man har en kooperativ lagstiftning som, i vissa avseenden, ger kooperativa företag en särställning. Slutligen uppfattade vi att samverkanstanken, manifesterad genom samarbete i nätverk, skulle ge oss en viktig delförklaring till varför många kooperativ lyckats överleva.

För att mera i detalj klarlägga målet vår resa, för oss själva och för våra finansörer, formulerade vi följande fem syften:

- 1) att undersöka vilken lokal organisationsform som vuxit fram för att bilda och stödja olika kooperativa verksamheter och hur dessa stödåtgärder kan fungera i praktiken,
- 2) att förstå och beskriva förutsättningarna för lokal mobilisering av kooperativa verksamheter,
- 3) att studera relationer mellan fackföreningar och kooperativ samt hur eventuella konflikter kan lösas,
- 4) att se vilka samarbetsformer som vuxit fram mellan skilda kooperativ inom samma verksamhetsområde, samt mellan föreningar inom olika typer av verksamheter,
- 5) att undersöka hur kommunen fått möjlighet att stödja kooperativ uppkomst och utveckling, som ett led i det kommunala samhällsbygget.

I praktiken tillkom ett syfte nämligen att studera erfarenheterna kring ungdomsarbetslöshet och ungdomskooperativ.

Kommunal utveckling och kooperativa strategier

I Sverige har intresset för att öka medborgarnas aktiva medverkan, delaktighet och ansvar för kommunal utveckling kommit i blickpunkten under senare år. Som ett led i dessa strävanden har vår nuvarande regering startat ett antal "frizons"-projekt. Dessa projekt går ut på att pröva nya modeller och nya organisationsformer för ett fördjupat folkstyre ute i kommuner och landsting. Genom att upphäva vissa lagar och förordningar vill man åstadkomma en mera socialt inriktad planering där sektorstänkande motverkas och där lokala lösningar prioriteras.

På flera håll i landet, Örebro-Norberg-Pajala-Storuman m fl kommuner, har man diskuterat att använda den kooperativa organisationsformen för att lösa vissa otillfredsställda behov i kommunerna. I många fall har man utgått från att kommun och stat inte kommer att ha råd att bedriva en tillräckligt omfattande verksamhet med hänsyn till behoven och en vrikande ekonomi. I detta perspektiv kan den kooperativa organisations-

formen framstå som ett sätt kommun och stat att "vältra över" arbetsuppgifter och medansvar på medborgarna som idag utförs inom den offentliga sektorn. Här är det således inte fråga om ett frivilligt engagemang från människorna i t ex i en kommun.

Det finns även exempel på initiativ där kommun/kooperation/fackförening m fl mera förutsättningslöst går ut och informerar kommuninvånarna om de kooperativa idéerna i syfte att främja nya kooperativa etableringar. I Sverige tillhör detta ännu så länge ovanligheterna men vissa embryon finns. I Italien däremot är detta drag mera markerat åtminstone hos de nya kooperatörerna samt i tidigare historiska skeden.

Gemensamt för Sverige och Italien är att det finns spänningar mellan de etablerade organen (fackföreningarna, kooperationen, kommunerna) och de nya kooperativa rörelserna. I Emilien finns spänningar t ex mellan kommunalarbetare och kooperatörer som arbetar på "kommunala jobb" (t ex inom hemsjukvården).

Vi uppfattar att frågan om frivillighet (vem tar initiativet), etablerade organisationers attityder och kunskaperna om kooperation ute i samhället är avgörande faktorer att beakta för en framgångsrik kooperativ strategi. Detta är för oss centrala argument för att i framtiden göra fördjupade jämförelser mellan Sverige och Italien.

Kooperativ mobilisering och samhällelig förändring

Kooperativa företag och sammanslutningar handlar inte bara om att producera vissa tjänster eller diverse varor. Tyska kooperationsforskare talar om den kooperativa "dubbelnaturen". Med detta begrepp menar man att det dels handlar om en affärsmässig verksamhet, dels skall ses som en social föreningsföreteelse. Genom att sätta in kooperativ mobilisering i detta senare perspektiv blir målet, det demokratiska, med en kooperativ mobilisering att få fler människor verkligt aktiva och delaktiga i samhällslivet samt att de ges ett reellt inflytande.

Vi uppfattar att denna samhälleliga förändring kan ske på många sätt. I Sverige finns en tendens att låta experter, etablerade organ, planerare få en huvudroll i förändringsarbetet medan folkliga rörelser får en underordnad position. Till de etablerades skara får vi också räkna in stora delar av kooperationen och fackföreningsrörelsen som blivit mer och mer centralstyrda. Vår hypotes är att framgångarna för den italienska kooperativa rörelsen till stor del kan förklaras av att man satsat på en rörelsestrategi. Vi vill också hävda att rörelsestrategin bättre hänger ihop med "kooperationens väsen" där begreppen frivillighet och samverkan är centrala. Om bl a dessa ting handlar denna rapport.

Ulf Svensson

1 KOOPERATIONEN I EMILIEN

1.1 Allmänt om Kooperationen

Regionen kring Po med regionhuvudstaden Bologna är en av världens mest "kooperativa". Förutom de verksamheter som vi i Sverige driver i kooperativ form finns det t ex kooperativa apotek, väktaföretag, kooperativ för järnvägsunderhåll, transporter, städning, renhållning etc. Stadsbuden är kooperativt organiserade liksom dataföretag (system/-program, installation, utbildning m m). Turist-, översättnings-, tolk-, arkitekt-, informations- och reklam-, film/TV-radio-, journalist- samt konsultkooperativ (inom bl a områden som ekologi, forskning, projektering) finns i stor utsträckning.¹⁾

Inom vård och social omsorg (kontraktsbundna med kommunerna) har det vuxit fram över 1 000 kooperativ (i hela Italien) sedan 1978, och det är en företeelse som tycks öka. De flesta "sociala" kooperativen har etablerat sig inom äldreomsorg i öppen vård. Men även mer kvalificerad vård som exempelvis tandvård och rehabilitering av gravt psykiskt handikappade ungdomar med resultat som väckt internationell uppmärksamhet, drivs kooperativt.²⁾

1.2 Legans uppbyggnad på nationell nivå (se bil 3)

Pier Luigi Profumier, chefsekonom vid den socialistiskt-kommunistiska Kooperationens provinsförening i Reggio Emilia (Federcoop), förklarar att centralorganisationen har relativt små resurser och de enskilda kooperativen en mycket stor självständighet. Samordning och service ligger i första hand på förenings/provinsnivå och regional nivå. På regionalkontoret i Bologna strävar man efter att, så långt som möjligt, låta kooperatörer tjänstgöra från samtliga föreningar och olika branscher på tidsbegränsade mandat. Det är ett sätt att hålla demokratin och dialogen levande, samtidigt som det är ett viktigt led i organisationens utveckling av förtroendevalda och anställda.

Profumier förklarar på frågan om rörelsen, La Lega Nazionale delle Cooperative e Mutue, (Legan) har en egen bank att det är en ofta återkommande fråga vid rikskongresser och stämmor, men tills vidare fungerar Legans förmedlingsorgan Fincoper, som ett finansieringsinstitut. Fincoper har ett intimt samarbete med Banca Nazionale del Lavoro (arbetarrörelsens bank). Även Unipol, som är ett helägt kooperativt försäkringsföretag, tillhandahåller riskvilligt kapital.³⁾

Legan är mycket stark i Emilien, som är den region där rörelsen har flest kooperativ totalt sett i Italien. Råvaruproduktionen inom lantbruket är till stor del kooperativt styrd. Vad gäller vidareförädling av jordbruksprodukter har man 80% av marknaden. Även byggkooperationen har en dominerande ställning (varierar mellan 60-80% i de olika provinserna).⁴⁾

1.3 Regionala lagar

Den italienska författningen tillåter regionerna att stifta regionala lagar. I dagens läge begränsas emellertid möjligheterna att genomföra verkställigheten av det kärva ekonomiska klimatet. Särskilt vänsterstyrda (PCI, italienska kommunistpartiet och PSI, socialistpartiet) kommuner har drabbats hårt av regeringens finanslagar. Bologna t ex fick 10 miljarder lire (ca 50 milj SEK) mindre i sin finanslag än vad som budgeterats för 1985. Detta innebär nedskärningar i det "sociala pro-

grammet" men det skapar också lösningar på ideell basis, och även nya kooperativ.⁵⁾

Den första regionala lagen som innehöll ökat stöd åt Kooperationen, kom i mars 1980 (se lagen i sammanfattning i bilaga 2). Den hade en mera allmän kooperativ karaktär, där främjande av kooperativ för ungdomar var ett av åtta delmål.

I lagen fanns bl a en passus om "stöd till den emilianska Kooperationen, som intresserar sig för Syd-Italien". Dessa försök slog inte alltid väl ut. Av de kooperativa rörelserna var det främst Legan som engagerade sig i verksamheten, men den tycks ha underskattat svårigheterna att arbeta i en landsända som saknade kooperativ kultur och tradition. Man mötte en mistrogen individualism. Spänningen mellan det utvecklade och välmående Norditalien och det i många avseenden utvecklade och fattiga Syd-Italien, som exploaterats genom århundraden, blev för stor.

Centralorganisationen med huvudkontor i Rom, har begränsade möjligheter och finansiella resurser och har t ex svårt att styra över medel från de ekonomiskt starka byggkooperativen i norr, som arbetar på en stagnerande marknad, till kapitalbehövande kooperativ i Syd-Italien. De enskilda kooperativen har en mycket stor självständighet och samordningen ligger, som tidigare nämnts, i första hand på förenings-/provinsnivå och på regional nivå.

Vid Legans regionsstyrelsemöte i nov 1983 konstaterades att den emilianska Kooperationen är mera dynamisk än den regionala ekonomin i övrigt.

Italien har mer allmänt än något annat västeuropeiskt land valt den kooperativa företagsformen. Under 1970-talet fördubblades antalet kooperativ till 131 000. Av de drygt 131 000 kooperativ som fanns 1981 stod fler än 91 000 utanför de kooperativa huvudorganisationerna.⁶⁾ En del har valt att stå utanför då de bedömt att man kan använda medlemsavgiften till organisationen bättre. Deras affärsidé passar kanske inte in i de kooperativa rörelsernas ofta storskaliga tänkande, själva -ofta de välutbildade - sätter de kvalitet före kvantitet. Men många kooperativ som står utanför huvudorganisationerna finns i de södra delarna av Italien. I första hand rör det sig om arbetslösa ungdomar. Det rör sig om anställda, som har tagit över krisföretag. Det är med andra ord mycket sårbara kooperativ med små möjligheter att överleva på längre sikt. Legan har en svag ställning i södra Italien. Den har sina starkaste fästen i Piemonte (Turin), Lombardiet (Milano), Emilien (Bologna) och Toscana (Florens).

REFERENSER

- 1) Samtal med Luigi Paolo Roccalbegni, C.S.A.P.S.A, Via Marsala, 30, Bologna (handikapprehabiliteringskooperativ), juni-juli 1984 och mars 1985.
- 2) Intervjuer med Franco Bellini (repr för styrelsen) och Pietro Serafini (chef för industrigrenen) Lega-Federcoop i Modena, mars 1985.
- 3) Intervjuer med Pier Luigi Profumier och Alochimiro Ferutti, Lega- Federcoop, Via M Gandhi 3, Reggio Emilia, juni-juli 1984.
- 4) Intervju med Umberto Bedogni, Lega Regionale delle Cooperative et mutue, Viale Aldo Moro 16, 40127 Bologna, juni-juli 1984.
- 5) Bolognas personaldirektör, föreläsning vid Gramsi-institutet, Bologna, mars 1985.
- 6) Artikel i Mondo Economico, 1982, Refererat i artikel av Örjan Ekström i Byggnadsarbetaren, 1982.

2 NÅGRA KORTA DRAG UR KOOPERATIONENS UTVECKLING I EMILIEN

2.1 Kooperativ uppkomst

Ett tidigt kooperativ i Norditalien bildades 1854 i Turin, efter mönster av de engelska Rochdale-vävarnas pionjärinsats. Detta var ett konsumentkooperativ som snart följdes av ett arbetskoperativ inom dränering och anläggningsverksamhet 1856. Kooperationens uppkomst var en reaktion på arbetslöshet, låga löner, dåliga arbetsförhållanden, bristfälliga varor och höga priser. Industrialiseringen började senare än i Storbritannien och Frankrike, med följd att uppkomsten av arbetskoperativ var något senare här i norra Italien.

I Emilien bildades de första arbetskoperativen inom byggnadsbranschen. Inom den övervägande agrara ekonomin, kom många arbetare att bli sysselsatta med dräneringsarbeten i Podalen. Ur denna verksamhet växte arbetskoperativ fram för att bygga vägar, broar och hamnar på statliga kontrakt, med hård konkurrens från privata byggföretag.

Den tidiga Kooperationen i regionen kom också att växa fram ur en landsbygds- och bondekultur. Motsättningarna till godsägarna var stora. För att hävda utvecklingen av sina levnadsvillkor uppstod det sambruk med gemensamt ägande av maskiner, anskaffnings- och avsättningsföreningar m m. Även slakterier, mejerier, vinframställning etc har organiserats i kooperativ samverkan.

La Lega Nazionale delle Cooperative e Mutue bildades som en kooperativ rörelse 1893 ("den röda"), och var från början nära förbunden med socialistpartiet som grundats 1892. Man bygger på principen om allkooperation, d v s samarbete mellan olika kooperativa former (arbets-, lantbruks-, konsumentkooperativ etc) inom samma rörelse. Kooperationen i Italien fick på så sätt en annan utformning än bl a den svenska, som organiserades inom olika verksamhetsformer. Kooperativa förbundet i Sverige var i början av 1900-talet något av en allkooperativ organisation, men redan 1914 ändrades stadgarna så att inga arbetskoperativ längre fick bli nya medlemmar av förbundet. I Italien har man i stället vidareutvecklat den mer ursprungliga strategin av samarbete mellan olika former (organiserade i sektioner). I flera andra länder har man valt en konsument- respektive producentuppdelad strategi.

1919 bröt sig en katolskt stödd fraktion ur Legan och bildade La Confederazione Cooperative Italiane ("den vita").

Under den fascistiska perioden förklarades de kooperativa rörelserna för olagliga och upplöstes. Kooperativen förstördes dock ej helt, och en del kooperativ blev motståndscentra för befrielseströrelsen.

Efter 1945 återbildades rörelserna och 1952 tillkom den tredje, och mindre, La Associazione Generale delle Cooperative Italiane ("den gröna"), av republikanska och socialdemokratiska utbrytare ur Legan.

2.2 Arbetskoperativen

Antalet arbetskoperativ i Italien är mycket större än i t ex Storbritannien eller Frankrike. Kooperativens styrka kan till stor del hänvisas till en gemensam och planerad samverkan snarare än till de enskilda kooperativens handlingar. De ingår ofta i ett stödjande nätverk inom rörelser och Kooperationen har haft ett betydelsefullt politiskt stöd,

vilket också kom till uttryck i grundlagen från 1947, artikel 45.

Den ger Kooperationen som företagsform en särställning som grundas på den ömsesidiga nyttan mellan samhället och Kooperationen. Arbetsmarknads- och socialdepartementet är ålagda att ta positiva initiativ för:

- att utveckla kooperativ
- att sprida de kooperativa idéerna
- att i samarbete med de kooperativa förbunden ordna ledarutbildning för Kooperationen.

Kooperativen har också en omfattande skattebefrielse.¹⁾

Styrkan hos arbetskooperativen i Italien, om man jämför med den tidigare historiska utvecklingen i t ex Storbritannien och Sverige, kan man söka förklara med främst följande tre faktorer:

1. Politiska partier har verksamt understött kooperativ sedan slutet av 1800-talet.
2. Staten har sedan lång tid också stött de kooperativa rörelserna och deras verksamheter (utom under den fascistiska perioden). Speciellt viktigt för efterkrigsutvecklingen har artikel 45, från 1947, varit.
3. Kooperativen har samarbetat framgångsrikt och format en fungerande affärsmässig attityd till sin verksamhet.²⁾

I Emilien har särskilt arbetskooperativ inom byggnadsbranschen expanderat och med tiden blivit tämligen storskaliga (med ofta mer än 500 arbetare). Mindre företag som bygger hus eller tillverkar byggnadsmaterial har slagit sig samman för att bli starkare.

2.3 Legans utveckling

Ur motståndskampen mot fascisterna och tyskarna växte det efter 1945 fram en gemensam plattform för samverkan, vilket manifesterades i en samlingsregering. Den fortsatta politiska utvecklingen innebar dock en polarisering även inom det kooperativa samarbetet.

I Emilien var dock situationen av en speciell karaktär, och man kunde bygga vidare på en större regional och lokal ideologisk samhörighet. I t ex Bologna har det vänsterdominerade kommunstyret, Legan och fackföreningar kunnat samarbeta ovanligt nära. Man har en ideologisk grundsyn på det sociala arbetet som blivit av avgörande betydelse för utvecklingen i regionen. I och med att arbetarrörelsen har vuxit sig stark har även Legan blivit starkare.

Det finns således en grundmurad "kooperativ kultur" i Emilien. Legan föddes ur arbetarklassens behov och den har vuxit fram ekonomiskt ur denna bas och i samverkan med olika rörelser som har en förankring inom arbetarklassen. Överhuvudtaget har traditionen av kollektiv samverkan och "inbördes hjälp" djupa rötter som går tillbaka till medeltidens stadsrepublikanska period. Det gäller bl a Bologna.

Efter kriget växte det fram ett samarbete mellan kommunen och Kooperationen, genom att främst byggnadskooperativ fick kontrakt för att hjälpa till med återuppbyggnadsarbetet. Man kunde inte ge kontrakten till de kooperativa företagen utan anbudsförfarande. Kommunen gjorde emellertid ofta planer som tog hänsyn till hur just kooperativen kunde medverka i arbetet. Det politiska valet under denna period kunde

på så sätt favorisera Legan.

Under 1950-talet förekom det emellertid mycket stora sociala och politiska konflikter i Italien. För arbetarklassen var bl a fackföreningsrätten omstridd och fackligt anslutna kunde bli avskedade inom privata företag. Legan ville hjälpa till med mer arbetstillfällen och öka tryggheten på arbetsmarknaden, dels för den enskilde arbetaren och dels för fackföreningsrörelsen.

Bakgrunden till Legan som rörelse måste således sökas i sitt historiska sammanhang. Längre var det italienska samhället märkt av stora inre konflikter, och det är först sedan slutet av 60-talet som det politiska klimatet har förändrats. Den första center-vänsterregeringen bildades och 1970 tillkom en arbetsrättslig lag om anställning av personal. Tidigare saknades en sådan lag och den fick därför stor betydelse för att öka tryggheten på arbetsmarknaden. Lagen gäller dock bara för företag med minst 14 anställda. Inom Legan gäller å andra sidan dessa rättigheter oberoende av antalet arbetande medlemmar inom ett kooperativ.

Mellan 1965 och en bit in på 70-talet var det en period av särskilt stark ekonomisk utveckling inom den kooperativa rörelsen. De mindre kooperativ som fanns fram till ca 1970 har nu i allmänhet blivit mer storskaliga.

Kommunen kan inte heller sägas favorisera Legan på samma sätt som man gjorde tidigare. Det politiska perspektivet har tonats ner och företagsperspektivet har i stället blivit mer markerat inom rörelsen.

Legans ekonomiska marginaler är idag emellertid mycket mindre än för ett tiotal år sedan. Rörelsen har fortsatt att växa i storskalig mening men man har på senare år fått ökade ekonomiska, och demokratiska, utvecklingsproblem.³⁾

REFERENSER

- 1) Thornley, J. (1982): *Workers' Co-operatives. Jobs and Dreams.* Heineman Educational Books, London.
- 2) Thornley, J. (1983): "Workers' Co-operatives and Trade Unions: The Italian Experience" (*Economic and industrial democracy*, Vol. 4 nr. 3).
- 3) Intervju med dr. Bruno Casalini, dr. Pietro Andrea Testoni och ing. Giorgio Nelli, Federazione Provinciale delle Cooperative e Mutue, Viale Aldo Moro n. 16, 40127 Bologna, genomförd av Berndt Lindholm, Kenth Ottermark och Ulf Svensson i oktober 1984.

3 KOOPERATIV FORSKNING OCH UTBILDNING VID UNIVERSITETET I BOLOGNA

3.1 Utbildning i Kooperation

Inom fakulteten för politiska studier vid universitetet i Bologna samordnas vissa ämnen och institutioner inom en speciell utbildningslinje. Första läsåret studerar man politik som en grundkurs, och därefter sociologi, ekonomi, administration eller historia. Utbildningen ger utrymme för olika valmöjligheter.

Studenterna kan välja att läsa en sk monografisk kurs, som kan behandla t ex Kooperation. Kooperation kan alltså studeras av en grupp intresserade studenter som en speciell temakurs. Man kan också fortsätta och skriva sin examensuppsats inom detta ämnesområde.

Det finns för närvarande diskussioner om att bilda en egen institution för kooperativa studier vid universitetet, men än så länge är dessa planer inte realiserade.

3.2 Forskning i Kooperation

Inom fakulteten för politiska studier är det främst inst. för sociologi och administration som bedriver forskning om Kooperation, men även institutionen för ekonomi och historia bedriver sådana studier. Ett visst samarbete i kooperativa forskningsfrågor över ämnesgränserna finns också. Kooperationen vänder sig ibland till universitetet för att få vissa studier utförda.

Prof Michele La Rosa vid inst för sociologi, är en av dem som inom fakulteten har kommit att arbeta mycket med kooperativ forskning. Han bedriver kooperationsforskning inom framför allt tre arbetsområden:

- A. Arbetskooperativa studier: om hur man kan organisera arbetet inom denna verksamhetsform i relation till dess kooperativa särart och bakomliggande ideologi. Genom att många arbetskooperativ med tiden har blivit mycket stora, ökar denna problematik. Ett annat utvecklingsproblem är hur medlemmarna bättre kan samarbeta och bli mer aktivt deltagande, och vad som krävs för att uppnå ett ökat samarbete.
- B. Ett andra studieområde, behandlar funktionärer på mellannivå inom kooperativen och hur dessa bäst kan fungera som en kontaktresurs mellan basnivå och ledning.
- C. För det tredje arbetar man med utbildningsfrågor för de ungdomar som kommer in i den kooperativa rörelsen. Det gäller dels undervisning om hur kooperativ fungerar med formens ideologi, dels hur man kan lära ut de speciella färdigheter som krävs inom olika branscher.

Ett helt nytt arbetsfält inom institutionens kooperationsforskning är den servicekooperativa sektorn. Man har bl a gjort en undersökning på regional nivå, som började med att rent teoretiskt formulera olika problem och med att se efter hur många servicekooperativ som vuxit fram, samt vilka ungdomar som blivit verksamma inom denna sektor.

Sociologerna vill undersöka vilka människor som är verksamma, deras bakomliggande motiv, tidigare yrkeserfarenheter och om deras erfaren-

heter har förbättrats i och med detta arbete. Man analyserar också vilka behov som dessa ungdomar kan ha av olika stödåtgärder.

Vid institutionen har den analytiska fasen av projektet slutförts och man går vidare med att utveckla olika frågeställningar, som ett frågeformulär för dessa kooperatörer.

Prof. La Rosa har fått detta projekt i uppdrag från de centra för utbildningsfrågor som de sk röda och vita rörelserna har inrättat på länsnivå. Sociologerna å ena sidan är främst intresserade av att se vilka människor som har hand om dessa verksamheter. De kooperativa rörelserna å andra sidan är intresserade av vad dessa ungdomar kan behöva för service och hjälp av olika slag. La Rosa anser att framtiden för den servicekooperativa sektorn hänger samman med dess kunskapsnivå, kan dessa kooperatörer öka sin kunskapsnivå kan de också ge en allt bättre service. En annan betydelsefull utvecklingsfaktor är om de kan vidmakthålla en kooperativt fungerande organisation.

3.3 Nya forskningslinjer

Kooperativa forskningsarbeten och uppsatser inom olika discipliner blir nu allt vanligare i Italien. Som ett uttryck för det ökade intresset - och behovet av kooperativa forskningsinsatser - har ett speciellt institut bildats i Rom. Det är knutet till departementet för arbetslivsfrågor, och de tre kooperativa rörelserna bidrar till drivandet av denna verksamhet. Institutet ger ut en vetenskaplig tidskrift och har ett mycket omfattande bibliotek inom ämnesområdet.

Utvecklingen mot storskalighet och betoningen på konkurrensförmåga inom Kooperationen skapade tidigare en forskningsinriktning, som främst kom att handla om hur kooperativen kunde bli mer konkurrensdugliga. Men i och med utvecklingen mot mer storskaliga företag har dock interna problem uppstått. Problem som har att göra med bristande aktiv medverkan och delaktighet.

I dagens situation finns det ett ökat behov av forskningsinsatser som handlar om hur människor bättre kan engageras och bli mer delaktiga i det kooperativa arbetet. I och med att Kooperationen har nått en starkare ställning i samhället, har dessa problem också fått större möjligheter att uppmärksammas.

Man framhåller att det väsentliga nu är att närmare studera problemen med den interna demokratin samt det speciella arbetssätt som utmärker, eller bör utmärka, kooperativa verksamheter. D v s att kooperativ har två mycket väsentliga aspekter; det medlemsdemokratiska och det kooperativa arbetssättet. Många unga kooperatörer vill idag ha en alternativ organisation av arbetet.

Metodiskt sett, finns ett ökat intresse inom italiensk kooperationsforskning för aktionsforskning och för att studera dynamiska processer i rörelsernas utveckling.¹⁾

REFERENSER

- 1) Intervju med prof. Michele La Rosa, Istituto di Sociologia, Facoltà di Scienze Politiche, Strada Maggiore 45, 40125 Bologna, genomförd i oktober 1984 av Berndt Lindholm, Kenth Ottermark och Ulf Svensson, intervju med Marco Depolo vid A.R.O.C., Associazione Ricerche Organizzative e sulla Cooperazione, Istituto Politico Amministrativo, Via Guiseppe Petroni, 33, 40126 Bologna, genomförd av Kenth Ottermark och Örjan Ekström i juli 1985, samt La Rosa, "Il problema della cooperazione oggi: l'approccio sociologico", Il settore cooperativo e la cultura italiana, Istituto Italiano di Studi Cooperativi, Roma 1983.

Grönsakshandel sker ofta i kooperativ form.

4 ETT TIDIGT VÅRDKOOPERATIV I BOLOGNA

4.1 Inledning

Sedan 70-talet är det servicekooperativen som har ökat snabbast i regionen. 1983 fanns det ca 300 st med ca 17 000 medlemmar. Dessa företag täcker en bred skala av verksamheter som godstransporter, restauranger, flyttningsbyråer, reparationer, energi, städning, sociala verksamheter, tolkar m m.

Det finns tre olika former av servicekooperativ; 1) kooperativ med enbart arbetare, 2) kooperativ med både arbetare och konsumenter, 3) organiserad samverkan mellan flera små kooperativ.

4.2 Hur det hela började

Vi kom i kontakt med ett servicekooperativ inom vårdsektorn, som har sin bakgrund i att ett antal kvinnor som arbetade med omsorg om barn, handikappade, gamla och narkotikamissbrukare slog sig samman år 1974. Karaktären på arbetet när det gällde t ex barn, handlade inte om dagisverksamhet utan frågor om sociala problem, skolan etc. Vid denna tidpunkt arbetade de flesta privat och ofta svart. Verksamheten var varken registrerad eller att man hade några försäkringar. Dessa arbetsförhållanden innebar att kvinnorna saknade något som helst skyddnät eller säkerhet i sitt arbete.

Det var dessa förhållanden som fick 27 kvinnor att slå sig samman för att bilda ett kooperativ. De ville få säkrare arbetsförhållanden, större styrka inom samhället samt en stabilare verksamhet. Orsaken till att de bildade just ett kooperativ, som för övrigt var det första inom sitt yrkesområde i Italien, var dels ideologiska, dels att denna form av samarbete passade dem som kvinnor.

Tidpunkten för att starta denna typ av verksamhet var fördelaktig eftersom behoven av deras tjänster var stora. Marknadsförutsättningarna var således goda. De största kunderna blev kommuner och sjukhus i Bolognatrakten.

4.3 Stöd

Vad det gäller praktiska, konkreta stödåtgärder blev erfarenheterna av delvis negativ karaktär. Fackföreningen (de kommunalanställdas förbund) var tveksam till verksamheten. Facket menade att det är kommunen som i första hand skall ha hand om detta område, och garantera en viss kvalitet i arbetet (problemet är att det råder anställningsstopp inom kommunen som följd av en lag). Legan och kommunen var i början också tveksamma till att stödja verksamheten, men man kom att svänga om och stödja kooperativet.

Kvinnorna kände däremot ett starkt ideologiskt och moraliskt stöd inom gruppen och för den kooperativa arbetsformen. Kvinnorna visste förhållandevis mycket om den kooperativa formen, som kan sägas vara en allmän "kultur"-kunskap i Emilien. Kunskaperna om den kooperativa formen gav dem således en ökad inre styrka. Man visste också att det fanns stora sociala behov och politiska krav om att de sociala målen var viktiga för regionens uppbyggnad. Genom att slå sig samman stöttade de där för varandra vilket ökade tyngden i kampen för att komma igång.

4.4 Andra viktiga förhållanden för verksamhetens utveckling

Genom en god allmän föreställning av vad Kooperation innebar, samt genom att kvinnorna hade egna erfarenheter av villkoren för arbetet, hade de en god grund för att driva verksamheten. Man ägde en medvetenhet om att det både handlade om ekonomi och ideologi. Inga stora investeringar krävdes heller för att få igång kooperativet. Den största utbetalningsposten var deras egna löner.

En viktig del i kooperativets tillväxt var den utbildning som de själva fick anordna. Verksamheten som startade var unik i sitt slag inom Kooperationen och det fanns inga adekvata utbildningar i samhället inom detta område. Kooperativet fick också efter hand utbildningshjälp från Legan till andra områden, än de specifikt yrkesmässiga, typ juridik, skatter, organisation, deklarationer samt stöd på det praktiska planet. Styrelsen har t ex också fått experthjälp via kurser anordnade av Legan när det gäller ekonomi- och ideologi-/organisationsfrågor. Man har senare också fått ett visst ekonomiskt stöd från samhället till skilda utbildningsinsatser. Även kommunen har efter hand ställt upp med viss hjälp, bl a i form av lärarstöd, för vidareutbildning och man arbetar i hög grad för kommunen.

Som påpekats ovan hade de inga problem med att få fram ett startkapital. Främsta orsaken till att detta inte vållat några problem är att behovet av startkapital var lågt. Det viktigaste "kapitalet" i ett servicekooperativ är människorna själva, deras visioner, engagemang och kunskaper. En viss startsumma fick de genom medlemsinsatserna. Senare har kooperativet fått lån i bank vilket inneburit att in- och utbetalningsströmmar liknar vilket annat kooperativ som helst. Ett problem med att ha kommunerna som kunder, är att de är dåliga på att betala i tid. Av denna orsak, samt att det rent allmänt är riskfyllt att ha en dominerande kund, söker sig kooperativet även till andra kunder.

Ytterligare ett viktigt förhållande för verksamheten är den övergripande värdideologin, samt de historiska förhållandena på detta område. I Italien har man satsat på hemservice snarare än på institutionsservice. Det finns ett stort inslag av privata (ofta religiösa) och frivilliga insatser på detta område. 12 procent av alla sängplatser inom sjukvården i Italien är privata. I Emilien är dock motsvarande siffra 1 procent.

Eftersom de allmänna medlen är otillräckliga för att bygga ut sjuk- och socialvården efter de faktiska behoven, har det satsats på flera olika driftsformer. Genom att den kooperativa ideologin genomsyrar verksamheten utgår kooperativ inom vårdsektorn som form sett från de faktiska behov som målgrupperna har, d v s jämfört med privata alternativ är man inte vinstorienterad på samma sätt.

Det är viktigt att understryka att vissa funktioner även enligt Legan, skall tas om hand av staten, typ skolor, sjukhus och att det garanteras ett visst innehåll eller standard. Många arbetsuppgifter kan däremot mycket väl utföras av kooperativ anser man. Eventuella vinster går också tillbaka till verksamheterna via tex utbildning. När privata företag driver verksamheter finns däremot ingen garanti att eventuella vinster återinvesteras.

4.5 Kooperativen som vägröjare

Av ovanstående framgår dels att flera alternativa vårdformer måste leva sida vid sida, dels att det finns ett behov av utveckling hos kooperativen för att stärka sin position på marknaden. Det pågår därför många

experiment och viss forskning på dessa områden för att få fram nya erfarenheter. Ett exempel är några personer med olika yrken, som driver ett hus där hårt drabbade personer med fysiska och psykiska handikapp successivt byggs upp. Ett annat exempel är ungdom som tidigare varit knarkare. Även förebyggande vård är högt prioriterat i detta projekt. Exempel är fysioterapi, arbetsmedicin etc. Dessutom finns även kooperativ för tandläkare och gynekologer.

Det kooperativ som vi intervjuade är medlem i Legan, och ingår i ett samarbete med andra vårdkooperativ. Man hjälper varandra praktiskt samt utbyter erfarenheter kring de specifika verksamhetsområdena som finns inom vårdservice. Dessutom har flera kooperativ inlett ett närmare samarbete för att utveckla de tjänster man producerar.

Detta är viktigt för att stärka positionerna på marknaden men det finns också en viss risk att de enskilda kooperativen blir mindre självständiga. Ännu så länge är samarbetet inom denna nisch dock ett ganska obearbetat fält.

Som tidigare påpekats finns det tre typer av servicekooperativ. Förutom samverkan mellan arbetare och mellan kooperativ, finns det också s k "bland"kooperativ. Exempel är en personalrestaurang på ett företag, där både gästerna och arbetarna i restaurangen äger och beslutar över verksamheten. Ett annat exempel är en butik där kunderna och arbetarna i affären samverkar som medlemmar och sköter affärerna tillsammans. Vissa konflikter finns inom dessa konstellationer men hitintills har man haft goda erfarenheter av dessa försök.

Det servicekooperativ inom vårdsektorn som vi var i kontakt med har funderingar och ambitioner på att vidareutveckla relationerna till sina målgrupper. De vill få sina klienter att bli aktivare. Människorna skall snarare bli "vårdtagare" än "vårdmottagare". Detta synsätt innebär också att de förebyggande respektive, de rehabiliterande delarna av vården lyfts fram. I förlängningen vill man se s k blandkooperativ, d v s arbetare och konsumenter i ett och samma kooperativ. Ett exempel på samarbete är handikappade som slår sig samman för att arbeta med olika saker samt föräldrar med handikappade barn som söker service. En idé som detta pionjärkooperativ vill se förverkligas är att äldre tar över Alderdomshemmen själva (eller som det numera heter - servicehus).¹⁾

4.6 Kooperativ utbildning

En faktor som är viktig (och som enligt prof La Rosa blir än viktigare) är den kooperativa utbildningen. Att utbildning är central visar bl a exemplet med detta vårdkooperativ i Bologna.

För att få en uppfattning om vilken roll den kooperativa utbildningen och dess inriktning har, talade vi med Enrico Romiti på ett utbildningskooperativ som är medlem av Legan, och som rörelsen tog initiativ till att bilda. Enrico Romiti har hand om dess utlandsavdelning och står i kontakt med olika utvecklingsländer. Han samordnar också information till högre funktionärer inom den kooperativa rörelsen.

Legan, som representant för den etablerade och mer storskaliga kooperationen, efterfrågar av utbildningskooperativet främst yrkesinriktade kurser. Exempel på kurser som man driver är datakurser vad det gäller reparation, underhåll och "mjukvara", data i bibliotek, administrationskurser för datakonsulter, samt en kurs i marmorbearbetning och tillverkning.

Legan stödjer också vissa typer av nyetableringar. Man har på 80-talet engagerat sig i ungdomarnas situation på arbetsmarknaden. De utbildningar man har för denna grupp är "situationsanpassad". Den läggs upp dels utifrån vilken verksamhet som är aktuell att starta, dels utifrån deltagarnas egen bakgrund, intresse och behov. Kurserna planeras således gemensamt, så att deras intressen garanteras. Det är fråga om en deltagarstyrd utbildning i "grupparbets"-form.

Legan stödjer i dag de kooperativ som man på sikt tror har en störst chans på marknaden. Exempel på åtgärder för dessa är 1) hjälpa till att hitta rätt marknad, 2) att söka finansiell hjälp samt 3) allmän hjälp för att få igång dessa företag, bestående av främst högutbildade, som inom data t ex.²⁾

4.7 Kooperativ utveckling

Inom Legan har man också en egen forskningsverksamhet, men den är ännu inte av någon större betydelse. Däremot sker ett visst samarbete med olika universitet och högskolor (se La Rosa). Ibland fungerar detta utbildningskooperativ som ett samarbetsorgan eller en projektledningsgrupp. Ett exempel är att konsumentkooperationen tagit initiativ om att införa ett kort för penninglösa transaktioner. Därefter har man undersökt ett antal potentiella intressenter som banker och affärsinnehavare. Efter klartecken från dessa har ett projektarbete startats. Förutom dem själva, ingår också bankpersonal/konsulter knutna till Legan, affärsinnehavarnas organisationer och deras konsulter/privata intressenter. Den utbildning som blir aktuell tas därefter om hand av Legan med ovanstående intressenters bistånd.

En annan typ av utbildning för utveckling är omskolning av personal i kooperativ som går dåligt till kooperativ som går bra. På detta sätt kan andelen förlustföretag inom den kooperativa rörelsen minimeras och förhoppningsvis leda till att dessa vinster kan sättas in i nyutvecklingsprojekt av skilda slag.

Dessa två exempel kan ses som uttryck för den filosofi som fn råder inom Legan nämligen att det nu gäller konsolidering och utveckling i första hand, snarare än nybildning.³⁾

REFERENSER

- 1) Intervju med Legans sektionschef i Bologna för servicekooperativen, M. Bosizio, och vårdkooperativets ordförande, F. Martinelli, genomförd av Berndt Lindholm, Kenth Ottermark och Ulf Svensson i oktober 1984.
- 2) Jämför strategin i Barnsley i England, K. Ottermark m fl, Några erfarenheter från nykooperativ mobilisering i Storbritannien, Kooperativa institutet, Rapport 1985:1.
- 3) Intervju med Enrico Romiti, ierscoop, Istituto Emiliano - Romagnolo di Studi Cooperativi, Via della Beverara, 6 - 40131 Bologna, genomförd av Berndt Lindholm m fl, oktober 1984 och intervju med Armando Genteleghe, ierscoop, gjord av Kenth Ottermark och Örjan Ekström i juli 1985.

Övervägande delen av de äldre kooperativen arbetar med livsmedel.

5 UNGDOMSKOOPERATIV

5.1 Ungdomsarbetslösheten och "ungdomlagen"

Ungdomsarbetslösheten är svår i Italien. Värst drabbade är de södra regionerna med sitt feudala arv samt öarna. Det är inte bara ungdomar med grundskola eller avbruten skolgång, som har svårt att finna ett arbete. Vid en inventering 30/9 1977 av arbetssökande ungdomar mellan 15 - 29 år var det totala antalet 647 165. Av dessa hade mer än hälften gymnasieutbildning, 342 793, och över 32 600 akademisk utbildning.¹⁾ I det industrialiserade Nord-Italien satsar man mer på teknisk och ekonomisk utbildning, i ett utbildningsutbud som är bredare. I Syd-Italien utbildar man sig mera för arbete inom offentliga sektorn, trots att man lider brist på t ex tekniker. 1978 kompletterade regeringen finanslagarna för regionerna med en lag om anställningsstopp. På så sätt uppstod snabbt ett proletariat av välutbildade, som inte kunde få användning av sin utbildning eller få ett arbete överhuvudtaget. Inte oväntat var det ungdomar från den lägre medelklassen och arbetarhem, som drabbades hårdast. Här bör nämnas att i Italien är tillträde till all högre utbildning fri. Det var först andra halvåret 1984 man spärrade de medicinska fakulteterna.

Det är kanske inte så märkligt att de i detta "utbildningsproletariat" med stora studieskulder och arbetslöshet utvecklades ganska omfattande missbrukarproblem och bristande tillit till samhället och framtiden.

En lag för att öka sysselsättningen trädde i kraft 1/7 1977 (se bil 1). Lagen omfattade i princip alla ungdomar mellan 15 - 29 år. En särskild satsning gjordes i lagtexten på kooperativa lösningar.

5.2 Ungdomsarbete och ungdomskooperativ

Lag 285, som var en rikslag, förfogade över en fond på 1 060 miljarder lire för en treårsperiod.

Det kunde dels utgå stöd till privata, kooperativa och offentliga arbetsgivare antingen med kontrakt på obestämd tid eller tidsbegränsat med en kombination av utbildning - arbete. Stödet motsvarade ca 160 kr/mån och ungdom (i 1977 års penningvärde).

I Syd-Italien, som jämfört med exempelvis Emilien saknar en genuin kooperativ kultur och tradition, satsade man mest på ungdomskooperativ inom jordbruk och service. I sitt försök att med hjälp av de statliga bidragen "administrera" fram ungdomskooperativ, som delvis fick stöd genom kontraktbundna projekt med offentliga sektorn, skapades mellan juli 1977 - december 1979 1 248 kooperativ med 16 203 medlemmar. Majoriteten gick emellertid över styr efter ett kort liv.

I Emilien, där man sedan länge kände till Kooperationens nybildningsvillkor, gick de regionala myndigheterna mer försiktigt fram. Ett drygt 40-tal kooperativ fick möjlighet att pröva på den kooperativa formen, de flesta lantbrukskooperativ. 1984 fanns 33 av dessa kvar, samtliga anslutna till Legan.

En starkt bidragande orsak till att många ungdomskooperativ kom att bildas inom jordbrukssektorn var lag 440, som kom i nära samband med ungdomslagen. Lag 440 innebär att jord och mark, som icke odlats eller som varit dåligt brukad i 3 år under en 10-årsperiod kan exproprieras och överlämnas till daglönare (lantarbetare) eller ungdomar att brukas i

kooperativ form.

De kooperativa rörelserna i Italien kritiserade lag 285 mycket starkt. Åtgärderna hade visat sig olämpliga att skapa varaktiga och lönsamma kooperativ. Ledningen hade saknat kompetens och ungdomarna utbildning och yrkeserfarenhet. Den kooperativa företagsformens anseende hade skadats av alla kooperativ som gått i likvidation.²⁾

Den samlade fackföreningsrörelsen inom lantbrukssektorn var lika hård i sin kritik. Ungdomslagen (285) hade mera karaktär av välgörenhet än konstruktiva lösningar. "Beredskapsarbeten", som inte förbereder ungdomarna för varaktiga arbeten, menade man.³⁾

Beträffande lag 440 påpekade fackföreningsrörelsen att majoriteten av ungdomarna i lantbrukskooperativen kom från städerna och saknade erfarenhet av och känsla för sådant arbete. Nästan inga ungdomar kom från jordbrukarhem eller landsbygden.

I Emilien höll man, trots att utvecklingen för ungdomskooperativen varit gynnsam, regelbundna konferenser inom Legan beträffande ungdomsarbete och ungdomskooperativ.

Man beslöt ta tillvara de emilianska erfarenheterna. Är det överhuvud taget möjligt att genomföra en politisk reform som ungdomslagen, lag 285, utan medverkan från ungdomarna själva, frågade man sig. Ingen hade frågat efter deras idéer eller lyssnat på deras kritik. Kooperation kan växa fram naturligt hos en grupp individer med gemensamma idéer och behov, men inte genom myndighetsutövning i en "uppifrån- och ner"-strategi.

Man konstaterade att det fanns en stor arbetslöshet bland välutbildade ungdomar (universitetet i Bologna, Modena och Parma t ex). Det började spontant bildas kulturkooperativ, konsultkooperativ med inriktning mot projektering, forskning etc.

5.3 Ungdomskooperativ lag

Viktiga revideringar och tillägg gjordes av den första regionala lagen. Lag 88, juli 1982 fick en mera klar inriktning mot ungdomskooperativ. Investeringsfonden, som i första hand skulle användas till maskiner och redskap ökades kraftigt.

Tilläggslagen 1983 är ett uttryck för att erfarenheterna visat att försöken med renodlade ungdomskooperativ inte alltid fallit väl ut. Man skriver in att kooperativ och kooperativa konsortier, där mer än 60 procent av medlemmarna är mellan 18 och 29 år, är berättigade till stöd enligt lagen. Man öppnar alltså möjligheten för äldre att gå in för att ge stadga genom arbetslivserfarenhet, yrkeskunnande och genom att erbjuda utbildning på arbetsplatsen, ideologisk och social stabilitet i en krävande verksamhet.

Lagen har tillämpats på följande sätt:

- Minst 60 procent i ungdomskooperativen måste vara mellan 18 - 29 år.
- Minst 9 medlemmar (enl lag), undantag: minst 30 medlemmar för att få skriva kontrakt med stat och kommun beträffande social omsorg och service som t ex städning.

- Medlemmarna skall ha en gemensam ideologi och målsättning, som också överensstämmer, i det här fallet, med Legans.
- Medlemmarna måste ha viss yrkeskunskap.
- Medlemmarna måste lägga fram en utvecklingsplan för en affärs- mässig bedömning. Ett råd bestående av de tre kooperativa rörelserna, representanter för fackföreningsrörelsen och regionala politiker tar ställning till ansökningarna. De som bedöms som livskraftiga kan sedan bli fullvärdiga medlemmar i t ex Legan, mot att man betalar 0,4 procent av nettolönesumman. Om man blir medlem av Legan får man ett socialt och ekonomiskt nätverk i form av inköps- och försäljningskanaler, affärsmässig rådgivning av bransch-kunniga från Legans regionalkontor och föreningarna i respektive provins. "Rådgivning ges i den utsträckning det be- hövs". Hur effektivt den emilianska modellen fungerar är svårt att avgöra, men man får fem år på sig att bli självbärande, sedan släpper Legan den kallnande handen.

Budgeten förutsätter att respektive kooperativ bär sina lönekostnader. Kostnader för maskininvesteringar, verktyg och lokaler förskottas med 70 procent ur den regionala fonden. I särskilda fall ställer Legan upp som borgenär under igångkörningsperioden.

Merparten av ungdomskooperativen arbetar på kontrakt med kommuner- na, men ett genomgående klagomål är att dessa är tröga (senfärdiga) betalare vilket vållar likviditetsproblem. Man söker därför även nya affärskontakter, bl a samarbete med småföretagare i regionen, vilka fungerar som ett kitt mellan de storskaliga kooperativa, privata och statliga företagen.

Det finns två "poänger" med Legans tolkning av den regionala ungdoms- lagen, som har bidragit till kooperativ framgång. För det första behöver inte alla ungdomar mellan 18 - 29 år vara arbetslösa. För det andra kan man rekrytera ungdomar med kvalificerad yrkes- eller akademisk utbild- ning.

Från hösten 1980 t o m halvårsskiftet 1984 tillfördes de kooperativa rörelserna i Emilien 62 nya ungdomskooperativ, de flesta har anslutits till Legan. 11 inom kultur, 10 turist-, 5 byggnadskonstruktion-, 17 social omsorg- och annan service, 3 tolk- och översättningskooperativ, ca 10 lantbrukskooperativ. Övriga är kooperativ som kombinerar olika affärs- idéer.

Hur många ungdomar totalt som sysselsätts i Legans nykooperativ/ung- domskooperativ saknas tyvärr. 600 (i mars -85) verkar mera en kvalifice- rad gissning. Bara inom de "sociala kooperativen" t ex Cadiai i Bologna, som består av 300 kvinnor (hemservice för gamla, sjuka och barn), la Coris i Modena sysselsätter 360 personer (pastarätter för lunchmatsalar). I Cadiai är troligen proportionerna 90 - 10 ungdomar-äldre. Det troliga är att lagen och Legan i Emilien gett minst det dubbla antalet ungdomar, 1 200 arbete.

Detta är emellertid inte hela sanningen om ungdom och italiensk kooperation i dagens situation. Den 1 juli 1984 hade 38 nya projekt (kooperativ) ansökt om medlemskap och stöd hos kooperationens regio- nalråd i Emilien. 27 av dem ansökte om medlemskap i Legan. Hur många som verkligen fick medlemskap är oklart, eftersom de tre etablerade kooperativa rörelserna har blivit alltmer rädda att dra på sig problem i form av nya kooperativ som har osäkra chanser till överlevnad. Det märktes en klar klimatförändring bara från juli 1984 till mars 1985.

Kooperativ med "hög förädlingsgrad" tycks dock fortfarande vara välkomna som datakooperativ och konsultkooperativ inom ekologi, forskning/projektering m m. Detsamma gäller de kooperativ inom vård och social omsorg som har en säker framtid så länge kommunernas anställningsstopp gäller.

5.4 "Samoggia '80" - Reggio Emilia, ett ungdomskooperativ som bildats trots stora hinder

Initiativtagaren och ordföranden för kooperativet är värd en kort presentation. Andrea Cilloni är en man som begåvats med ett rörligt intellekt. Ekonom, tidigare egen företagare innan hans samhällsengagemang tog överhand. Han arbetar nu halvtid vid social- och sjukvårdsförvaltningen i Reggio Emilia och "mer än halvtid" för Samoggia.⁴⁾

Utgångspunkten för Cilloni är hans samhällsengagemang, speciellt ungdomsfrågor. Genom kamraters kamrater fick Cilloni kontakt med ungdomar på glid. Flera var kriminellt belastade t ex rån, narkotikabrott. Att skaffa pengar på ett hederligt sätt var därför ett av deras huvudproblem.

Han lyssnade sig fram och tyckte att ett kooperativ där miniinsatsen är symbolisk kunde vara en bra form. Han antog också att den kollektiva arbetsformen skulle vara ett stöd under en period, då ungdomarna försökte arbeta sig bort från drogberoende, och minska riskerna för återfall. Av vårt samtal framgår att han var mycket klar över vad han gav sig in på. Att arbeta med ungdomar, som avslutat sina studier för 5 - 6 år sedan och därefter inte haft någon ordnad tillvaro - det krävde "social arkitektur" och en social strategi, att inge hopp och tålmod, social fostran, att göra ungdomarna yrkessjälvständiga under demokratiska former, det är ganska svårt, säger han.

Han samlade ungdomarna till ett möte för att presentera sin idé och hur den kooperativa formen fungerar. Den ursprungliga gruppen hade tagit med sig kamrater som befann sig i samma situation, ca 30 - 35 ungdomar.

Tillsammans med ungdomarna inventerade han först olika affärsidéer. För underhåll av grönområden, parker och kommunens trädgårdar lyckades man genom anbud få ettårskontrakt med kommunen. Det blev ryggraden i kooperativets ekonomi och sysselsätter idag 23 ungdomar mellan 20 - 25 år. Startåret var 1980 och den regionala lagen med investeringsfonden fanns. Trots att man lyckats få sin affärsplan godkänd av det regionala kooperativa rådet gick det trögt med att få loss pengar för investeringar i maskiner och verktyg.

Genom expropriation, enligt lag 440, fick man bruka en lantgård, där man satsade på "arbetsintensiva" grönsaker. Ungdomarna hade ingen erfarenhet av odling utan fick byta tjänster med ett trädgårdsmästeri. Där fick man en jordnära kunskap om grönsaksodling. För detta arbetade ungdomarna några dagsverken var i växthusen. Legan skulle egentligen ha gått in med stöd och utbildning, men det fungerade inte till en början. EG-fonderna, som erbjuder ansevärliga belopp till yrkesutbildning för ungdom, kom först senare.

Idag sysselsätter jordbruksdelen av kooperativet ett 20-tal ungdomar i åldern 20 - 25 år.

Trots sitt stora sociala engagemang betonar Cilloni också vikten av att göra klart för ungdomarna att verksamheten måste byggas på de marknadsvillkor som föreligger. Ungdomslagen, lag 285, menar han var inte

ens en halvhjärtad lösning. Det går inte att på "konstlad väg skapa en oas eller ett förtrollat kungarike" - man måste förstå ungdomarnas hopp och drömmar, att de söker andra livskvalitéer än de etablerade i samhället - men det är hans skyldighet att lära ungdomarna att det behövs även kunskaper om hur man driver ett kooperativt företag för att kunna överleva, säger Cilloni.

Första verksamhetsåret gick med förlust. En orsak var att ansvaret hos en del av ungdomarna sviktade. Bl a försvann en lastbil med en last grönsaker (knarkbegäret blev för stort). Svårigheter att samarbeta tog tid att lära. En annan orsak var att den största kunden, kommunen var sen att betala räkningarna från kooperativet, varför man fick låna pengar till höga räntor. Ekonomifunktionen, som var en av Cillonis många uppgifter i starten togs snart över av en av ungdomarna som har ekonomiutbildning.

Verksamheten gick sedan ihop de två följande åren och ger nu en viss vinst.

Men kooperativet har också tillfört andra värden. Majoriteten av ungdomarna har lyckats bearbeta sin situation i gemenskapen i kooperativet. Antalet återfall i drogberoende har minskat, men flera klarade inte den kooperativa arbetsformen och/eller drogbehovet och har lämnat Samoggia.

Andra har knoppat av nya kooperativ med hjälp av kamrater utanför Samoggia, men har ännu så länge behov av en navelsträng till moderkooperativet.

Detta kooperativ har således både lyckats med att få en fungerande affärsverksamhet och en fungerande social situation, där ungdomarna satt upp regler och ställt krav på varandra. Med tanke på förutsättningarna är resultatet imponerande. Emellertid, det är viktigt att framhålla, Andrea Cillonis person, tålmod och engagemang har utgjort en avgörande förutsättning bakom detta resultat. D v s det är ännu för tidigt att veta något bestämt om hur kooperativet kommer att utvecklas, när han helt upphör med sin delaktighet i verksamheten.

REFERENSER

- 1) Thornley, J. (1983) "Workers' Co-operatives and Trade Unions: The Italian Experience".
- 2) Intervjuer med Umberto Bedogni, Lega Regionale delle Cooperative et Mutue, Bologna och Pier Luigi Profunier, Lega - Federcoop, Reggio Emilio, juni-juli 1984.
- 3) Skriften Cooperazione Giovanile (sept 1982). Federazione Regionale, Emilia Romagna.
- 4) Olika intervjuer genomförda av Kenth Ottermark, Ulf Svensson och Roy Walentin med Andrea Cilloni, Via A Patti 3, 42100, Reggio Emilia.

6 KVARTERSRÅDEN I BOLOGNA

6.1 Inledning

I vissa italienska kommuner, framför allt i Emilien, har man en tradition av kooperativ medverkan för lokal utveckling. För att förstå något av de sociala och demokratiska förutsättningarna för lokal mobilisering av kooperativa verksamheter, är det väsentligt att också beskriva den organisation med kvartersråd som finns i Bologna.

6.2 Historisk bakgrund till kvartersråden

I Bologna har man sedan mitten av 60-talet haft en indelning av staden i 18 kvarter. Varje kvarter har ett politiskt sammansatt kvartersråd, hittills med i huvudsak rådgivande uppgifter. Staden kan i detta hänseende räknas som något av en föregångskommun. 1976 kom en lag som bl a bygger på erfarenheterna från Bologna. Enligt denna lag har alla kommuner möjlighet att inrätta kvartersråd, och i samhällen med över 40 000 invånare skall råden ha beslutanderätt i vissa frågor.

Kvartersråden har en lång historisk bakgrund i Bologna. Medborgarna har deltagit aktivt och gemensamma angelägenheter diskuteras ännu livligt på gator och torg. Den historiska bakgrunden till de kvartersråd som idag finns är de som bildades strax efter andra världskriget, som ett samarbete mellan lokala enheter av motståndsrörelsen och politiskt aktiva i staden. Dessa s k *consulti de quartieri* var inte valda utan bestod av frivilliga krafter. Det var denna tradition som man byggde på när kvartersråden bildades 1964.

Bologna delades in i 18 *quartieri*, med mellan 20 000 och 50 000 invånare. Genomsnittet ligger på ca 28 000 invånare. Till en början hade kvartersråden 20 ledamöter, varav en utsågs till ordförande. Fram till 1975 utsågs råden av kommunens fullmäktige. Den politiska sammansättningen var densamma som i kommunen som helhet, vilket ledde till en vänstermajoritet av kommunister och socialister i kvartersråden.

1976 utökades antalet ledamöter i kvartersråden till 24. Sammansättningen motsvarar resultatet av kommunalvalet inom varje *quartieri*. Detta medförde att en del råd förlorade sin vänstermajoritet medan andra stärkte sin. I Corticiella, det kvartersråd som vi besökte, är 16 av ledamöterna kommunister, 4 kristdemokrater, 2 socialister, 1 republikan och 1 socialdemokrat. Denna förändring har inneburit att den kommunala debatten blivit livligare.

6.3 Kvartersrådets uppgifter

Kvartersrådets kompetens, d v s vad de får göra, är dock inte särskilt stor. Fullmäktige har skyldighet att ta hänsyn till vad kvartersråden anser i olika frågor. I praktiken har man därför en slags beslutanderätt, även om det är fullmäktige som fattar de formellt bindande besluten.

När det gäller samordningen mellan kvartersråden och kommunledningen, så träffas alla ordförandena i råden tillsammans med ansvariga kommunalråd och borgmästaren för att gå igenom olika ärenden från förvaltningarna. Det kan gälla frågor om skolan, sjukvård, socialvård, sport etc. Det finns således nära kontakter mellan den centrala och den lokala nivån i kommunen.

Kvartersråden har dock ingen stor budget. För exempelvis äldreomsorgen anslår fullmäktige totalt 300 miljoner Lire, ca 150 000 kr, som sedan fördelas mellan råden beroende på antalet åldringar. 1984 var anslaget för äldreomsorg 40 miljoner Lire i Corticiella. Det skall användas för aktiviteter bland de äldre. Man har också ett anslag för oförutsedda utgifter och ett anslag för informationsverksamhet, och ger bl a ut en egen tidning.

Det pågår dock ständiga diskussioner om gränserna för kvartersrådets kompetens. Nyligen har man fattat ett beslut om att de skall slås samman till 9 stycken. Syftet är att råden skall fungera som egna kommuner där de flesta samhällsfunktioner finns lokaliserade. Det skall finnas centrum, bostäder, arbetsplatser, sjukhus, skolor m m inom varje kvartersråd. Man skall också sköta all social service ut i bostadsområdena.

6.4 Kvartersrådets arbetsformer

Förutom att decentralisera beslutsprocessen är syftet med kvartersråden att öka den politiska aktiviteten bland invånarna. Mötena är öppna så att alla som vill får vara med i diskussionerna. Särskilt när man behandlar någon kontroversiell fråga som engagerar många brukar det vara mycket folk på rådsmötet.

Under kvartersrådet finns dessutom olika kommittéer. Det är vanligtvis 10 utskott med 40 personer i varje. Det är skol-, planerings-, budget-, handels-, trafik-, social-, hälso-, åldringsvårds-, kultur- och idrott. Deras sammanträden är dock inte öppna för allmänheten. Ledamöterna i dessa utskott är inte politiskt valda utan består främst av medborgare som visat ett intresse för det slag av frågor som kommittéen behandlar. Det är ofta högt kvalificerade personer som sitter i kommittéerna och som förstår sig på problemen. Man bereder ärenden som sedan tas upp på kvartersrådets dagordning.

6.5 Medborgarcentra

En målsättning för kommunen är att det i varje quartiere skall finnas ett centrum för politiska, sociala och kulturella verksamheter, s k centro civico. Sådana byggs nu i hela Bologna. Dessa centra innehåller lokaler för kvartersråden och deras utskott, samlingslokaler, bibliotek, hälsovårdsinstitutioner, lokaler för pensionärer, mödravård, musiksal, gymnastiklokal, utställningslokaler m m.

Varje kväll anordnas debatter eller musik och teaterföreläsningar, filmvisningar etc, alla med gratis inträde. Det är kvartersrådet som ansvarar för verksamheterna i centret. Man hoppas att centret skall bli den naturliga träffpunkten för omgivningen och ett forum för alla medborgaraktiviteter och för det demokratiska livet.

6.6 Kanalisering av medborgarinitiativ

Runt om i Europa diskuteras olika s k aktionsgrupper som driver en speciell fråga gentemot förvaltningarna och kommunen. Man misstror ofta de traditionella partierna och man arbetar utanför de etablerade kanalerna. Frågan är därför om kvartersråden har inneburit att sådana grupper inte har uppstått i Bologna, och i så fall på vilket sätt olika medborgarinitiativ kanaliseras in i kvartersrådet.

I Corticiella har man haft en fråga som engagerat en mängd människor. Det gällde ett vattenreningsverk som luktade väldigt illa och som var ett stort problem för omgivningen. Ett antal personer gick runt med namnlistor för att få igång en opinion. När man hade fått ihop mer än 50 namn var kvartersrådet tvunget att ta upp frågan till behandling. När frågan sedan kom upp till diskussion kom det många människor för att diskutera frågan.

Detta kan ses som ett exempel på medborgardeltagande. Intrycket är dock att det inte är särskilt vanligt att organiserade grupper på detta sätt agerar som opinionsbildare. Kraven kanaliseras huvudsakligen via de politiska partierna. I kvartersrådets arbetsutskott, som bl a utarbetar dagordningen till kvartersrådets möten, finns samtliga partigrupper representerade. Inom Corticiella har kommunisterna 6 - 7 partiföreningar, socialisterna har ett par och kristdemokraterna en partiförening.

6.7 Mobilisering av lokalt arbete

Kvartersrådet samarbetar också med olika organisationer i kvarteret. I Corticiella har man bl a mobiliserat organisationer för att bygga en sporthall och en fotbollsanläggning. Kvartersrådet fick ett anslag från kommunen på 25 000 kr som starthjälp. Därefter har man fått material från olika organisationer. Lokala kooperativ och hantverkare har sedan hjälpt till att bygga anläggningarna, mobiliserade således hela som nu är värda över 300 000 kr.

Anläggningarna ägs av kommunen, som ansvarar för underhåll m m. Men det är de föreningar som varit med och byggt anläggningarna som ser till att driften fungerar. Det har inte kommunen resurser till. Liknande exempel finns även på andra håll i Bologna.¹⁾

REFERENSER

- 1) Intervju med Lino Tosarelli, ordförande i Corticellas kvartersråd, genomförd i oktober 1984.

7 PERSPEKTIV PÅ ITALIENSK KOOPERATION

7.1 Sammanfattning av utvecklingen

Kooperationen i Italien måste betraktas ur ett processperspektiv, hur den har utvecklats i relation till förändringar i samhället, politiska och andra attityder i tiden m m. Efter 1945 fanns det ett starkt behov av återuppbyggnadsarbete i bl a Emilien, och byggnadskooperativ tog stor del i det lokala utvecklingsarbetet, som i Bologna.

Genom grundlagen från 1947 fick Kooperationen en särställning som företagsform.

I Emilien utvecklades kooperativ, som var knutna till Legan, speciellt inom byggnadsbranschen. Men under 1950-talets stora sociala och politiska konflikter i Italien, fick Legan också inrikta sig på att föra en kamp för att bli accepterad i samhället och söka öka tryggheten på arbetsmarknaden.

Sedan 60-talet har situationen gradvis kommit att förbättras. Den arbetsrättsliga trygghetsreformen från 1970 innebar en väsentlig förändring inom arbetslivet. Legan fick nu också en period av stark ekonomisk utveckling, samtidigt som de mindre kooperativen ofta blev alltmer storskaliga.

Under 1970-talet växte antalet nybildade kooperativ drastiskt i Italien. Under denna mobiliseringsfas bildades främst olika verksamheter inom servicesektorn. Det växte fram ett samarbete mellan dessa nya kooperativ, kommuner och bl a Legan. En situation som även har blivit ett forskningsobjekt (La Rosa).

Lagstiftningen kom att underlätta kooperativa lösningar på det ökande arbetslöshetsproblemet bland ungdomar.

Men under de sista åren har man inom Legan blivit mindre intresserad av att stödja nykooperativ mobilisering. Emellertid finns fortfarande ett intresse för nya verksamheter inom främst akademiska yrkesområden.

Denna utveckling kan ses mot bakgrund av att Legans ekonomiska ställning idag ser annorlunda ut. Man har på senare år fått ökade ekonomiska utvecklingsproblem, vilket gör att rörelsen nu satsar mindre på nybildning än tidigare och mer på konsolidering av redan etablerade verksamheter.

7.2 Kritik mot Legans moderna rörelseutveckling

Den nykooperative rådgivaren Andrea Cilloni (se kap 5.4) menar att den solidaritet som tidigare fanns inom den kooperativa rörelsen, med en levande fantasi för alternativ överlevnad, delvis har försvunnit. Som exempel på dessa egenskaper åberopar han historiska erfarenheter från tidigare mobiliseringsprocesser, som han studerade och presenterade på en utställning redan 1974. Cilloni menar också att Legans modell för att stödja nybildningar är för storskalig i sin ansats. Solidariteten, "nybyggarandam" har tunnats ut i betänklighet, i samband med att den kooperativa rörelsen växte sig stark i ekonomiskt hänseende. Den kooperativa ideologin har fått stå tillbaka och gradvis uttunnats sedan 1960-talet.

Som exempel, menar han att man söker lösa s k ledningsproblem (inbegripet medbestämmandefrågor, arbetsmotivation, ansvarstagande m m) med metoder hämtade från organisationsteorier, vilka utformats för konventionella, storskaligt orienterade privatföretag.

Cilloni framhåller i stället betydelsen av att studera och lära av olika tidigare mobiliseringsperioder, med deras erfarenheter av både positiv och negativ art, om hur engagemang och solidaritet bättre kan hållas levande; d v s "hur man kan förlänga vårarna".¹⁾

7.3 En jämförelse mellan den "traditionella" Kooperationen och ungdomskooperationen inom jordbrukssektorn

Den samlade fackföreningsrörelsen inom jordbrukssektorn i Emilien samlade de unga kooperatörerna till en konferens i april 1982. För att få en hanterbar diskussion hade man i första hand vänt sig till kooperativ med sin bärande affärsidé inom jordbrukssektorn. Lantbrukskooperativ dominerade också vid tidpunkten den nya ungdomskooperationen. En grundlig probleminventering hade gjorts i form av en enkät före konferensen.²⁾

Förutom skillnader i finansiering, arbetade många ungdomar deltid i kooperativen vid sidan av sitt ordinarie arbete för att spara ihop till ett bättre rörelsekapital. En utvärdering av enkäten visade i korthet att:

- Ungdomarna ofta är alltför "utopiska".
- Ungdomskooperativen har svårare med relationer till människor utanför det egna kooperativet - både folk i allmänhet och den etablerade Kooperationen intog en avvaktande hållning.
- Ungdomarnas relationer till facket är i regel mycket goda, fanns nära personliga kontakter - däremot ofta "bråk" med Legan.
- Ungdomskooperativen (UK) undviker medvetet mellanled - till skillnad från den "traditionella".
- I UK finns ingen skillnad mellan män och kvinnor - i de "traditionella" är kvinnorna daglönare (säsongarbetare) i jordbrukskooperativen, männen fast anställda.
- I UK tillämpar man en demokratisk arbetsorganisation, job-rotation, gränsöverskridande arbetsuppgifter, jämlikt ansvar för verksamheten - i de "traditionella", toppstyrning, specialisering.
- I UK undviker man kemiska preparat - i de "traditionella" inget intresse för miljön i vid mening, enbart den egna arbetsmiljön (kemiska hälsorisker).
- I UK är många "högutbildade" - i de "traditionella" "lågutbildade".
- I UK finns kulturella aktiviteter tillsammans - i de "traditionella" mest arbete.
- UK följer ofta sin organisation med "dialektisk kamp" (öppen kritik mot respektive huvudorganisation). Först när UK blir tillräckligt stora - intressant för Legan (motsvarande) att erbjuda medlemskap.
- För de traditionella handlade det ytterst om försörjningen - i UK ofta även ett medvetet val av livsform, ej enbart ett arbete.

Vägran mot "tempoarbeta" och arbete i städerna. Stark politisk medvetenhet, vägrar acceptera våld i alla former. Man vill också kunna överblicka hela produktionscykeln, ej enbart vara en liten kugge.

- UK är aktiva inom kommunalpolitiken, går in i skolorna och informerar om de kooperativa idéerna.
- Ideologin är ej starkare i UK än inom de "traditionella".

7.4 Vårdkooperativen

Många unga kvinnor har i servicekooperativ inom vårdsektorn fått ett alternativ till arbetslöshet. Över 1000 kooperativ inom vård och social omsorg har också bildats i Italien. De har tydligen en ökande marknad på grund av kommunernas anställningsstopp samtidigt som det finns ett växande behov av bl a åldringsvård.

Norditalien har under de senaste 20-25 åren utvecklats till en välfärdsstat med stigande levnadsålder. Även kvinnorna ökade förvärvsintensitet - arbete utanför hemmet - har ökat efterfrågan på en god barnomsorg.

Med dessa s k vårdkooperativ, har inte inträtt på arenan utan konflikter. De kommunalanställdas fackförening, som genom förhandlingar uppnått 36 timmarsvecka och har en lönenivå som ligger relativt högt i förhållande till många andra branschförbund, protesterade t ex. Medlemmar i dessa nya vårdkooperativ har i stället hänvisats till motsv. till Handelsanställdas förbund, som har den lägsta genomsnittslönen och 45 timmarsvecka.

I och med att vårdsektorn är ett nytt område för kooperativ mobilisering, kan man nog påstå att de fackliga kontakterna är mer utvecklade och ovana än inom de branscher som sedan länge haft starka kooperativa inslag, som t ex inom byggnadssektorn.

7.5 De kommunalanställdas förbund, Funzione Pubblica

Förbundet organiserar de som arbetar inom kommunen, inom sjukvården (även på de privata sjukhusen och laboratorierna), samt statsanställda utanför skolväsendet m m.

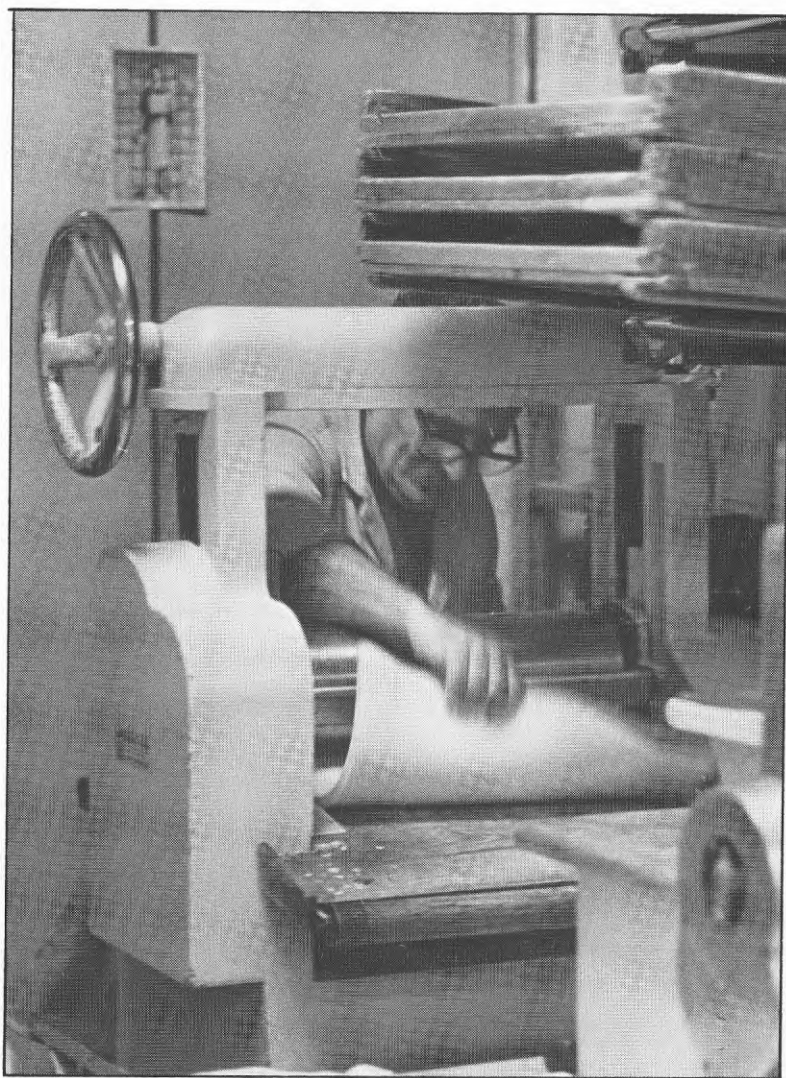
På Funzione Pubblica i Bologna pekade man på olika problem med vårdkooperativen. Bl a menar man att när ungdomarna väljer att vara med i ett kooperativ, så gör de det ofta enbart för några år. Ungdomarna väljer denna lösning tills de kan få ett vanligt fast arbete. Den service som dessa ungdomar kan ge tenderar, enligt facket, att bli en service bara för tillfället, d v s med en bristande kontinuitet.

Från förbundets sida ifrågasätts också om alla vårdkooperativ kan ge en tillräckligt bra service, om de som arbetar alltid har den utbildning som krävs.

Man ställer sig dock positiv till kooperativ som kan utföra högt kvalificerade tjänster (t ex inom dataområdet), eftersom dessa har en annan kapacitet att upprätthålla en mer kontinuerlig verksamhet.³⁾

Inom Legan har man svårt att förstå de kommunalanställdas negativa kritik. T ex Franco Bellini (politiker och representant för Federcoop's styrelse i Modena) framhåller att många av kooperativen inom vårdsektorn inte ger någon direkt vinst, men ger arbete åt många ungdomar som

annars varit arbetslösa. Han menar även att deras arbete kontrolleras noggrannare än de kommunalanställdas. Dessa nya kooperativ är "männskliga företag och inte profitföretag, som hjälper till att återerövra Kooperationens traditionella värden", säger Bellini.⁴⁾

Hantverksföretag drivs ofta kooperativt.

REFERENSER

- 1) Cillonis kritik framfördes i en intervju genomförd av Ulf Svensson och Kenth Ottermark i oktober 1984, och i ett samtal med Kenth Ottermark och Örjan Ekström i juli 1985.
- 2) Skriften Cooperazione Giovanile (september 1982).
- 3) Intervjuer på Funzione Pubblica i Bologna, genomförda av Berndt Lindholm, Kenth Ottermark och Ulf Svensson i oktober 1984.
- 4) Intervjuer med Franco Bellini (repr. för styrelsen) Lega - Federcoop i Modena, mars 1985, utförd av Roy Walentin.

8 PARALLELLER OCH SVENSKA LÄRDOMAR AV ITALIEN

8.1 Lagmässiga förutsättningar

Att Emilien är en av världens mest kooperativa regioner beror nog inte enbart på tradition och "kooperativ kultur" utan även på att denna verksamhetsform gavs en särställning som företagsform i den nya grundlagen 1947, artikel 45. Den grundades på den ömsesidiga nyttan mellan samhället och Kooperationen.

Kooperativen fick en omfattande skattebefrielse. Bl a undantas medlemmarnas insatta kapital från skatt. Vidare har ett kooperativ befrielse från registrerings- och andra stämpelavgifter till myndigheter under den första tioårsperioden. I särskilda fall kan man erhålla lån till 50% av gällande bankränta.

1/1 1985 vann "lex Marcara" laga kraft. Den innebär bl a att en statlig fond inrättats. När de anställda tar över och ombildar ett traditionellt företag till kooperativ skjuter staten till dubbla summan som gemensamt eget kapital till medlemmarnas egeninsatser. Lagens betydelse är emellertid ännu svår att uttala sig om.

Den nya KFL, Lagen om kooperativa föreningar, kommer i viss mån att stärka Kooperationens villkor för svenska förhållanden, men i ett långsiktigt näringspolitiskt perspektiv är "den italienska modellen" intressant att studera.

Den italienska lagen om ungdomsarbetslöshet, 285, (1977) har en särskild satsning på kooperativa lösningar (till skillnad från den svenska "Lagen om ungdomslag"). Även om de flesta av dessa ungdomskooperativ misslyckades, fick den betydelse för de regionala lagarna (se bilagor), som innebar regionala investeringsfonder med aktiv medverkan från de etablerade kooperativa rörelserna i bl a Emilien.

8.2 Strategi för ungdomskooperativ

En viktig lärdom för svenska kommuner är misslyckandet med att söka "administrera" fram ungdomskooperativ i framför allt Syd-Italien. I stället bör en "nedifrån-upp"-strategi poängteras. Kooperationen kan växa fram naturligt hos en grupp individer med gemensamma idéer och behov. För tydlighetens skull bör kanske betonas att ett kooperativ kan ses nåde som en affärsmässig verksamhet och som en social rörelse.

En "mobiliseringsstrategi" är inte bara pedagogiskt nödvändigt vid bildandet av kooperativ utan även socialpolitiskt viktigt och något som borde betonas i bl a socionomutbildningen, då socialarbetare är bärare av statsmakten i sitt klientarbete. En myndighetsutövning har ofta tagit över många av de uppgifter folkrörelserna tidigare stod för. I och med den offentliga sektorns tillväxt har rörelsearbetet försvagats.¹⁾

Samhället fungerar som "underlättare" för ungdomskooperativ på olika sätt både i Sverige och Italien. Det ekonomiska stödet är väsentligt generösare i Sverige. Däremot är samverkan med den etablerade Kooperationen fortfarande föga utvecklad.

I Italien deltar den etablerade Kooperationen i de nya kooperativens utvecklingsplan för en affärsmässig bedömning. Kan de nya kooperativen tillföra den etablerade Kooperationen nya kvaliteter och samverka på en

sund kommersiell bas. På sikt är det betydelsefullt om svensk kooperation, framför allt på lokal och regional nivå, går in och erbjuder bedömda kooperativ inköpskanaler, branschkunskap m m.

Det är tveksamt om de svenska ungdomskooperativen bör söka medlemskap i någon av de kooperativa centralorganisationerna och således helt integreras i verksamheten. De italienska ungdomskooperativen, speciellt arbetskooperativen, har noterat ett minskat intresse och sämre service från den etablerade kooperationen under de senaste åren. De lokala kooperativ utvecklingsorganen, som börjar växa fram i Sverige, kan bli den förmedlande länk som saknas mellan ny och etablerad kooperation.

För att frigöra mänskliga resurser, locka till egna initiativ krävs också "sociala arenor", naturliga mötesplatser för människorna i grannskapet. Emilien har sin kafékultur och sina kvarterkrogar och dessutom ett rikt föreningsliv. Befolkningsomflyttningen har inte heller varit lika omvälvande som i Sverige. Bostadskooperationen gör nu försök att återskapa sociala nätverk, t ex HSB:s "kooperativa stadsdelar".

När det gäller ungdomsprojekten i Sverige har man i första hand lyckats tillföra "andra värden", skapat "sociala arenor" och mötesplatser som möjliggjort ett socialt växande, som inte låter sig mätas i företagsekonomiska termer. Den affärsmässiga verksamheten har varit mindre framgångsrik.

Många av de ungdomsprojekt som drivs i kooperativ form i Sverige har projektledare och handledare med hög social kompetens. Däremot finns det ibland brister, när det gäller pedagogisk strategi, vilka villkor som måste vara uppfyllda för att nya kooperativ skall kunna växa fram.

Ungdomskooperativen får aldrig enbart bli en arbetsmarknadsåtgärd. Däremot är stöd under en första period värdefullt och nödvändigt.

Även från England kan man hämta värdefulla erfarenheter av hur ungdomskooperativ kan bildas utifrån en nedifrån-upp-strategi. I t ex Barnsley, South Yorkshire, bedrivs framgångsrik nybildning utifrån en deltagarstyrd utbildningsåtgärning.²⁾

Rådgivningens uppgift är att informera om de grundläggande kooperativa principerna och hjälpa till med det fortsatta arbetet inom grupperna av nykooperatörer. Genom en grupparbetsform får deltagarna själva, med stöd från handledaren, ta fram en plan för affärsverksamheten. Det centrala momentet i denna process är att gruppen lär sig arbeta tillsammans och på ett demokratiskt sätt.

Tilläggslagen från 1983 i Italien öppnar stödet även för äldre arbetslösa. Minst 60 % av medlemmarna i kooperativen måste dock vara mellan 18 och 29 år. Vidare finns det två "poängar" med Legans tolkning av den regionala ungdomslagen, som bidragit till kooperativens framgång. För det första behövs inte alla mellan 18-29 år vara arbetslösa. För det andra kan man rekrytera ungdomar med kvalificerad yrkes- eller akademisk utbildning. Det kan ibland vara en förutsättning för kooperativets överlevnad. En sådan uppmjukning kan vara väsentlig även för svenska förhållanden. En möjlighet att pröva inom ramen för "frikommunprojektet"?

Till sist; de italienska ungdomskooperativen går in i skolorna och informerar om de kooperativa idéerna. Detta vore något att ta efter i Sverige. Skolinformatörer i ungdomarnas egen ålder.

Den etablerade Kooperationen i Italien deltar i de nya kooperativens utvecklingsplan för en affärsmässig bedömning. Kan de nya kooperativen tillföra den etablerade Kooperationen nya kvalitéer och samverka på en sund kommersiell bas på sikt är det betydelsefullt om svensk Kooperation, framför allt på lokal och regional nivå, går in och erbjuder bedömda kooperativ inköpskanaler, branschkunskap, m m.

De italienska ungdomskooperativen går in i skolorna och informerar om de kooperativa idéerna. Detta vore något att ta efter i Sverige. Skolinformatörer i ungdomarnas egen ålder!

8.3 Ny Kooperation och den offentliga sektorn

I Italien använder man vårdkooperativ som komplement till otillräckliga vårdresurser. Ofta har man också nått ökad brukarmedverkan samt en hög kvalité.

Den offentliga sektorns "industrialisering" (i många stycken kopierat industrins stora enheter, specialisering, uppsplittring av arbetet etc) i Sverige skulle må väl av alternativa nybildningar i den kooperativa formen. Huvudmannskapet skulle vara oförändrat om kooperativen knöts upp med kontrakt. Områden som hittills prövats i Sverige är föräldrakooperativa daghem och inom förståndshandikappomsorg. I båda fallen har man vunnit brukarmedverkan och en förbättrad kvalité.

Ytterligare områden inom barn- och äldreomsorg diskuteras, liksom kooperativ inom kultur- och fritidssektorerna. Här finns intressanta förebilder i bl a Bologna och Modena.

Etablering av ny Kooperation inom områden av service- och tjänstesektorn skulle inte bara ge nya arbetstillfällen utan också reducera byråkratin, som finns både inom stora privata företag och den offentliga sektorn. Vi syftar även på andra affärsidéer som med framgång drivs i kooperativ form i Emilién, som bl a väktarföretag, turism och städföretag. Avsaknad av byråkrati och tung administration, ökad delaktighet och en demokratisk arbetsorganisation skulle kunna bli de nya småskaliga kooperativens främsta konkurrensmedel.

8.4 Områden för vidare studier

Sammanfattningsvis, kan vi få värdefulla impulser för svenska förhållanden av att studera hur de nya kooperativen i Italien har sökt skapa en fungerande medlemsdemokratisk organisation, samarbete med brukare samt deras strävanden efter ett alternativt sätt att arbeta på. Inte minst är olika "bland"-kooperativa organisationsformer (inom vilka även brukare kan bli medlemmar) värda att närmare studera.

Italiensk högskoleutbildning/kooperationsforskning och dess resultat bör analyseras och tillföras den svenska framtidsdebatten, speciellt vad det gäller studier över organisations- och rörelseutveckling.

De kooperativa rörelsernas utveckling, med deras möjligheter till revitalisering och remobilisering, är av uppenbar betydelse för den nya Kooperationens framtida villkor, både i Italien och Sverige.

Liksom Andrea Cilloni, vill vi hävda värdet av att närmare analysera och lära av olika mobiliseringsperioder, om hur engagemang och solidaritet på bästa sätt kan hållas levande, för att söka nå mer generellt giltiga kunskaper om dessa villkor och möjligheter.

Fortsatta studier med inriktning på att jämföra kooperativ utveckling i Italien och Sverige, med dess skilda förutsättningar, skulle också göra det lättare att förstå vad som är möjligt att lära av de italienska erfarenheterna.

REFERENSER

- 1) Ett särskilt tack för värdefulla synpunkter till Anders Jönsson, Högskolan i Östersund, bl a regional rådgivare i Ungkoop-projektet och Håkan Bergman, Örebro Kooperativa Utvecklingscentrum.
- 2) K. Ottermark m fl, Några erfarenheter från nykooperativ mobilisering i Storbritannien, Kooperativa institutet, Rapport 1985:1.

SLUTORD

Som ett genomgående tema i denna rapport har vi hävdats betydelsen av att människor lokalt får en huvudroll i det kooperativa utvecklingsarbetet. Vi tror också att kooperativ utveckling förutsätter att rörelser snarare än "planeringsproffs" driver arbetet. Risken är annars att begrepp som delaktighet, ansvar, engagemang bara blir tomma fraser utan något innehåll.

Viss kritik av "det etablerade" har framskyntat lite här och där i rapporten. Enligt vårt synsätt borde denna kritik tas som en utmaning av folkrörelserna och Kooperationen till att bli en källa för pånyttfödelse och revitalisering. Många av de nya kooperativ som bildats har fört fram och hävdats kvalitativa aspekter snarare än kvantitativa, dvs frågor bortom det materiella som har att göra med nya livsformer och andliga värden.

De etablerade rörelserna är också viktiga för de nya rörelserna genom den samlade erfarenhet och kunskap som dessa samlat på sig genom åren. Dock, denna erfarenhet bör ställas till förfogande på de nya kooperativens villkor. Risken är annars att de etablerade rörelserna "tar över" eller "kväver" dessa spirande och hoppfulla försök. Vår slutsats är att en kooperativ mobilisering kan ge oss en ny spännande utveckling där demokrati och solidaritet är mer än bara ord och inbegriper både gamla och nya rörelser.

Ulf Svensson

BILAGA 1**BILAGA 4, UR G. BORGSTRÖM, KOOPERATIV I KRISBYGD,
KOOPERATIVA INSTITUTET 1982.****Lagen om ungdomsarbetslöshet 285 (1977)**

Enligt denna lag avsattes för den första treårsperioden 1 060 miljarder lire för arbetsstödjande åtgärder för unga, som uppmanades att skriva in sig på särskilda "speciallistor". Den gällde pojkar under 22 år, flickor och diplomerade under 24, akademiker under 29 som kunde få en anställning eller anställning-utbildning genom att staten betalade en del av lönerna, särskilt stor andel i Syditalien (där arbetslösheten var störst).

En särskild satsning gjordes i lagtexten på kooperativen. Inom jordbruks- och fiskekooperativ gavs ett särskilt bidrag och också akademiker uppmanades att ställa kunskaper till dessas förfogande. Nybildade ungdoms-kooperativ skulle gynnas särskilt, företrädesvis inom jordbruket och inom "socialt nyttiga tjänster" som t ex vård av kulturella minnesmärken, turism, brandsyn, miljövård, beräkning av icke odlade jordar, framställning av kartor, turism etc. Lagen uppmanade regionerna att på olika sätt främja sådana kooperativ, där ungdomarna måste utgöra minst 40% av medlemmarna. Miniålder 18 år. Sedan kooperativen i vanlig ordning presenterat ett program för de egna verksamheterna skall regionerna efter att ha hört med de kooperativa topporganisationerna godta projekt och avsätta medel.

BILAGA 2

REGIONE EMILIA-ROMAGNA

Nr 38

Regional lag 17 mars 1980

p 1) Mål

Emilia-Romagna ger bidrag för 1980-82 genom en regional fond å 1 350 000 000 lire för befrämjande av kooperativ

- där den förekommer i mindre utsträckning
- för den emilianska kooperativerna som intresserar sig för Syd-Italien
- för sektorer inom näringsliv och samhälle, som är fattiga på ekonomisk kooperativ
- för att bereda arbete åt kvinnor och ungdomar
- för att bilda föreningar bland kooperativ
- för att ge allmän service åt kooperativ
- för studier och forskning för att stärka den kooperativa rörelsen

p 2) Kooperativens regionalråd grundas

p 3) Rådsfunktioner

p 4) Regionen finansierar treåriga program - bland annat specificerat främjande av att grunda nya kooperativ

p 5) Godkännande av program och finansiering av projekt

p 6) Förskott, "regionalfullmäktige" kan förskotta upp till 50% av bidragen

p 7) Finansiell täckning, genom resurser reserverade för detta ändamål

Nr 88

Regional lag 29 juli 1982

Åtgärder för utveckling av kooperativ och föreningsmässig företagssamhet bland ungdomar och för deras yrkesutbildning

p 1) Mål

p 2) Målgrupper för åtgärder

- Ungdomskooperativ/föreningar kan dra nytta av förmånerna
- utvecklingsprojekt max 5-åriga - och även
 - kooperativ/föreningar för yrkesutbildning

p 3) Utgifter för start och verksamhet av ungdomskooperativ/föreningar

p 4) Stimuleringsåtgärder enligt branschvisa lagar

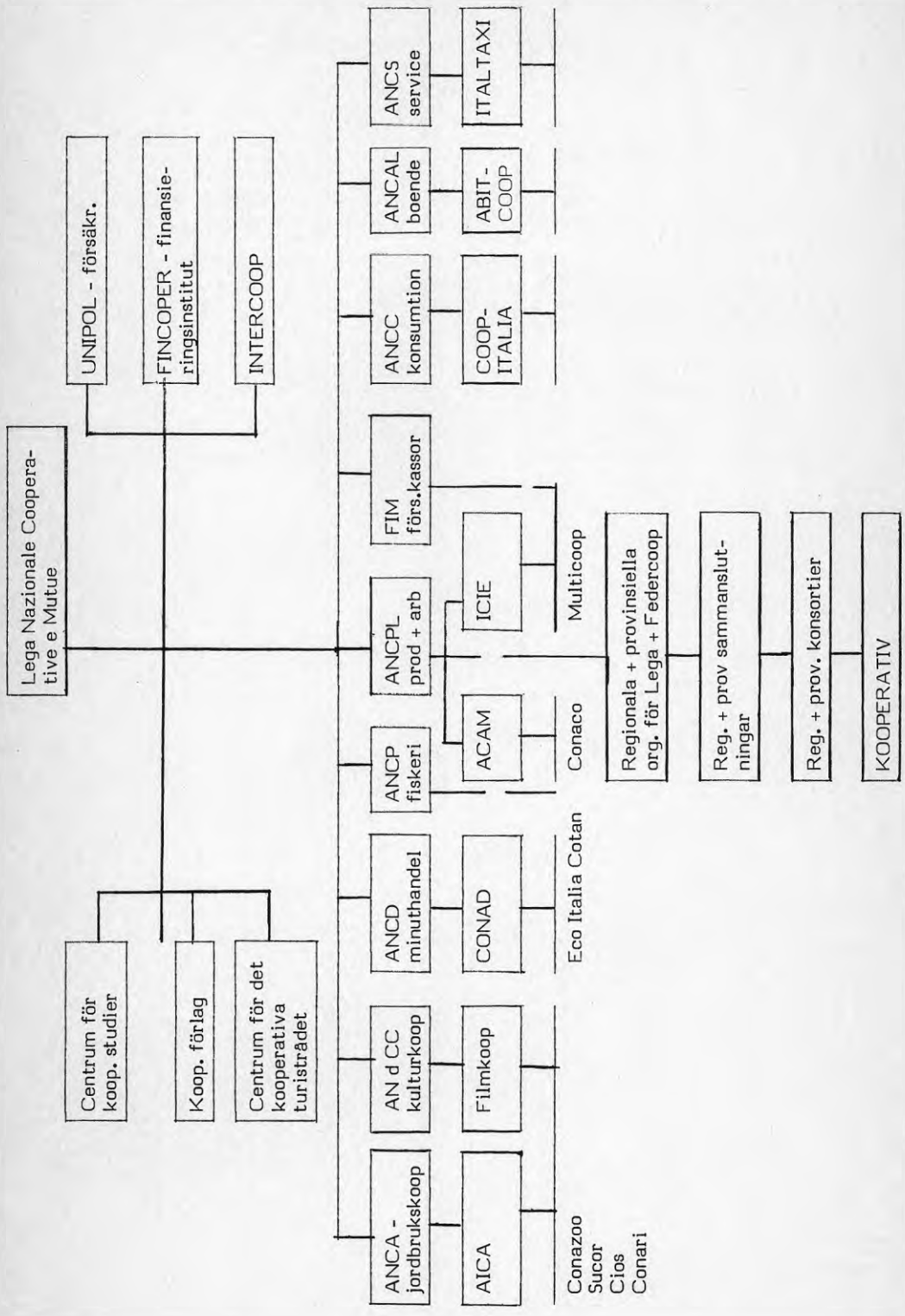
p 5) Icke realiserbara investeringar med stimulansåtgärder

- p 6) Bistånd till kooperativ/föreningar
- p 7) Godkännande av projekt och medgivande till regionala bidrag
- p 8) Godkännande av projekt och medgivande till regionala bidrag för kooperativ eller jordbruksföreningar
- p 9) Årsberättelse, forskningsverksamhet, kortregister över kooperativ/föreningar
- p 10) Regler för verkställande
- p 11) Övergångsförordning/norm
- p 12) Finansiell täckning och godkännande. En fond för treårsperioden 1983-85 på 3 400 000 000 lire

Nr 75**Regionala lagar och förordningar 11 juli 1983**

Verkställande av lag 33 av den 27 juli 1982 (kompletterad i lag 88, 1982).

- p 2) Enligt lag 33 är ungdomskooperativ och ungdomsföreningar:
 - 1) kooperativa bolag där mer än 60% av medlemmarna är mellan 18 och 29 år
 - 2) kooperativa konsortier, om de omfattar mera än 60% ungdomar mellan 18 och 29 år
 - 3) konsortier och konsortiebolag om mera än 60% är små eller medelstora hantverksföretag vilkas chef är mellan 18 och 29 år

FÖRFATTARPRESANTATION

Berndt Lindholm, utredningssekreterare på Svenska Kommunalarbetareförbundet. Arbetar med frågor om kommunal ekonomi, planering, förvaltning och demokrati m m. Redaktionssekr. för tidskriften Socialistiskt Forum.

Kenth Ottermark, kooperationsforskare vid avd. för Stadsbyggnad, A-sektionen, CTH. Forskar om lokal kooperativ mobilisering i samarbete med Kooperativa institutet. Kursansvarig för kursen "Kooperativa organisationsformer" (10 poäng) Centrum för tvärvet., Göteborgs univ.

Ulf Svensson, ekonom och konsult i Bergslagsgruppen AB i Säter, Dalarna. Arbetar med lokal och regional utveckling i Bergslagen. Har anordnat en arbetskooperativ kurs i Norberg och bidragit till bildandet av ett flertal kooperativ i Bergslagen.

Roy Walentin, lektor vid Högskolan i Örebro, studerar för närvarande ungdomskooperativ på uppdrag av Sekretariatet för framtidsstudier, FRN. Kursföreståndare för "Kurs i kooperativ utveckling", i samarbete med bl a Örebro Kooperativa Utvecklingscentrum.

Denna rapport hänför sig till forskningsanslag 841020-3
från Statens råd för byggnadsforskning till Kooperativa
Institutet, Stockholm.

R54: 1986

ISBN 91-540-4573-8

Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm

Art.nr: 6706054

Abonnemangsgrupp:
X. Samhällsplanering

Distribution:
Svensk Byggtjänst, Box 7853
103 99 Stockholm

Cirkapris: 30 kr exkl moms

KOOP. 1986 - KOOPERATIVA BYGGNADSFORSKNING INSTITUTET - STATENS RÅD FÖR BYGGNADSFORSKNING - STOCKHOLM